

HÁBORÚ ÉS ÚJRAKEZDÉS EGY KISFIÚ SZEMÜVEGÉN KERESZTÜL

Mayer Antal:

„Én már választottam hazát...”

Egy bácskai családtörténet és más, összegyűjtött írások

Válogatta, sajtó alá rendezte: Mayer János.

Budapest, Személyes Történelem, Ad Librum, 2018. 371 p.

A könyv, melyet az olvasó figyelmébe ajánlunk, egy nem egyedi bácskai sors egyedi feldolgozása egy kisgyermek szemüvegén keresztül, de egy felnőtt tollából. Az első részben a szerző, Mayer Antal meséli el élete első tíz évét, az 1938 és 1948 közötti élményeit, ami a vérzivataros 20. századi történelem változásokkal teli periódusa. A kötet második felébe a szerző fia, Mayer János rendezte sorba édesapja azon szövegeit, melyek 1948 utáni történeteket osztanak meg, azaz a visszaemlékezés időintervallumán túlnyúlnak, és ezáltal – ha teljessé nem is tehetik az élettörténetet – kiegészítik azt. Ezek beszámolnak olyan eseményekről, impulzusokról, melyeket a már felnőtté vált főszereplő élt meg, jegyzett le, és publikált különböző fórumokon. A szerkesztő nemcsak azzal gazdagította a könyv értékét, hogy Mayer Antal későbbi írásait is sajtó alá rendezte, hanem azzal is, hogy magyarázó jegyzeteket készített a főszöveghez. Ezek kalauzolják az olvasót a 20. századi történelmi események, személyek között, amelyeket Mayer Antal említ; pontosítják, kiegészítik az újabb szakirodalom eredményei tükrében az apa emlékeit, korrigálják apró tárgyi tévedéseit. A kötetben képmellékletet is láthatunk, de talán tovább könnyítette volna az olvasó eligazodását a családtagok között és a helyszíneken, ha egy családfát és esetleg

a család lakóhelyeiről – a kisfiú életében fontos helyszíneket jelölő – térképet is közöltek volna. A szubjektív források kapcsán a történész leggyakoribb kételye a visszaemlékező szavahihetősége, emlékeinek pontossága, ám az ez irányú kétségeket is igyekezett a szerkesztő csökkenteni: beszámol arról, hogy a kéziratot nagynénje is elolvasta kritikus szemmel, jegyzeteiben pedig közli, ha nagynénje valamivel ki tudta egészíteni a történetet, vagy valamire másként emlékszik.

Mayer Antal élt a jó visszaemlékezés jellemző eszköztárával: egységes történetté formálta élete első tíz évének legfontosabb eseményeit, nem említett minden apró történetet, de azokat, melyekről szólt, megmagyarázta, miért voltak fontosak akkor vagy későbbi élete alakulása szempontjából. Így a reflexió sem hiányzik az írásból: már felnőtt fejjel, háta mögött óriási élettapasztalattal tekintett vissza múltjára, értékelte annak egyes mozzanatait, saját döntéseit. Ilyen például, amikor méltatja tanárait, akik – szerinte, utólag, felnőttként és pedagógusként látva – megdicsérték, hogy erősítsék önbizalmát, amikor nem feltétlenül érdemelte meg, vagy amikor megjegyzi, hogy gyermekként csak egyszer próbálta ki a dohányzást, s bár később se kezdte volna el. Az alaposásra törekvő szerző bevonta munkájába az akkor elérhető szakirodalmat is: lakóhelyein nemcsak az embereket, házakat mutatta be, hanem kitért a falvak jelentős történelmi személyeire, birtokosaira, kiemelt egyes múltbeli történéseket.

Bár egyéni megéleltörténetet tarthatunk kezünkben, mégis egy nagyon változó és változatos történelmi időszak érzelmekkel átítatott lenyomatát olvashatjuk. Bepillantást nyerhetünk a falusiak életébe az 1940-es években, majd megfigyelhetjük a fejlődés, az előrelépés lehetőségeit egy Jugoszláviából menekült német család történetén keresztül.

A visszaemlékezés struktúrája nem teljesen kronologikus: egy ponton egy nagy horderejű esemény előtérbe kerül. Az írás egy rövid címmagyarázattal veszi kezdetét, mellyel ugyan teljes mértékben azonosulni tud a szerző, mégsem tőle származik, hanem nagyapjától. Az első rész a kisgyermekkor, a szülőfalu, Bezdán leírásával és az ősök, valamint a szomszédok, falubeliek bemutatásával kezdődik, és 1946-ig tart, amikor a család – a partizánok üldözése, bosszúja elől – szerencsésen elmenekült Jugoszláviából Magyarországra. Az olvasó előtt megelevenedik a falubeli élet: kedvenc állatokra, ízekre, élményekre, játszótársakra és játékokra is visszaemlékezik a szerző, így válik szövege érdekessé, „életszagúvá”. Az óvodai játékok felidézését azonban gyorsan felváltja a viszályok elbeszélése, melyeket a történelem viharai zúdítottak a családra. Bár az örömmel töltötte el a bezdániakat, hogy a határrevíziót követően (1941) ismét Magyarországhoz tartozott a település, mégis hamarosan a helyi németeknek kellemetlen eseményekkel kellett szembenézni: ha nem csatlakoztak a Volksbundhoz – mint ahogy a szerző családja sem tette azt –, csúfolták őket, állandó atrocitásokra számíthattak. A volksbundisták zaklatásain kívül át kellett

élniük másféle szakítópróbát is: a szerző mindkét nagybátyja önként vonult be az SS-be, illetve szemtanúiuk voltak a bezdáni zsidók deportálásának, amihez kapcsolódóan Mayer Antal zokogó édesanyja szavait idézi fel: „*Lehet, hogy egyszer majd minket is így fognak kísérni!*» – *Majdnem igaza is lett ebben.*” (72.)

Iskolás éveinek kezdetei sem voltak felhőtlenek: a német csapatok megkezdték a kivonulást, helyettük pedig partizánok érkeztek a faluba. A német lakosság egy részét robotmunkára kísérték, máskor géppuskával végeztek több mint száz fővel, amit a főszereplő felnőtt családtagjai láttak. E napok szívbe markoló leírása után a – nem tisztességes – temetésről írt sorok szörnyű képet festenek az olvasó elé a korabeli viszonyokról, mint ahogy a család kiköltöztetése is – ekkor még nem véglegesen, mert visszatérhettek házukba, de állandó készenlétben éltek: mindenkinek összekészítettek egy kis csomagot, hogy ha indulni kellene, kéznél legyen. S így is történt, 1946 januárjában el kellett hagyniuk Bezdánt, hogy meneküljenek a láger és a halál elől. A jugoszláv–magyar határon át vezető utat leíró izgalmas fejezetekkel zárul az első rész, majd elkezdődik a második 1948 júniusával, amikor a szerző hadifogságba került édesapja hazaérkezett. Ezen boldog nap felidézése után kanyarodik vissza a szökést követő nehéz időszakra, amikor a semmiből kellett új életet kezdeniük – először rokonoknál Baján, majd pedig Bátmonostoron, ahol ismét iskolába járhatott a sok megpróbáltatáson átesett kislány. Képet kaphatunk arról, hogyan viselték a családtagok az új környezetet, az egyedüllét érzését, a szülőföld (és vagyonuk) elvesztését, hogyan alkalmazkodtak az új hazához. Beszámol arról, milyen munkákat végeztek a felnőttek, hogy egy szűkös szobából hogyan jutottak el egy már kényelmes méretű albérletig, hogy sokszor költözködtek, illetve szakadatlanul várták haza a hadifogságból a családfőt. A második rész a család – kemény munkával elért – talpra állásról szól, ismét előkerültek a játékok és a játszótársak is, annak ellenére, hogy az egyre nagyobbá váló kislánynak egyre inkább ki kellett vennie a részét a házimunkából. Édesapja hazatérésén kívül más családtagok háború utáni sorsáról ugyancsak érte-sülhetünk, majd megosztja az olvasóval, hogyan emlékszik vissza édesapja történeteire a háború és a hadifogság éveiről. Megbizonyosodunk arról, hogy a szerző kisgyermekként szenvedélyesen szeretett olvasni, tanulni, s zárásként megtudjuk, mikor döntötte el Mayer Antal, hogy a pedagóguspályára szeretne lépni. Befejező soraiban ismét a könyv címéhez kanyarodik vissza, s hitet tesz amellett, hogy választott hazája a Bácska.

A visszaemlékezést a *Válogatott írások* követik, melyeket a szerző korábban már publikált valahol. Ezek bepillantást engednek abba, hogy folytatódott a már végzett tanító élete, milyen pozitív élményekben volt része pályája első éveiben Sombereken, hogyan élte meg az 1956-os forradalmat; körvonalazódik továbbá tanári hitvallása, alkalmazott módszerei, példaértékű elköteleződése hivatása és a gyerekek iránt.

Ismeretterjesztő írásai rávilágítanak arra, hogy milyen szerteágazó érdeklődéssel és sokrétű tudással rendelkezett. Szövegeivel törekedett arra, hogy megőrizzen egy-egy történetet, népszokást az utókornak. Helytörténeti, történeti érdeklődését mutatják a személy- és helységnevek magyarosításáról készült tanulmányai, a csátaljai bortermelés vagy a falubeli iskola történetét tárgyaló szövege. A családtörténet Mayer Antal pályaválasztását meghatározó mozzanattal zárult, a kiegészítő írásokat tartalmazó rész pedig a tanároktól, diákoktól való búcsúbeszéddel fejeződött be.

A családtagok szinte mindent elszenvedtek, amit az 1940-es évek rájuk zúdíthattak: az ideológiák megosztották a családot, szemtanúi voltak gyilkosságoknak, deportálásnak; kollektív bűnösség alapján megbélyegezték őket, a férfiak katonai szolgálatot teljesítettek, az apa éveket töltött hadifogságban, végül szerencsésen átjutottak Magyarországra. A nehézségek mellett azonban az is kirajzolódott, hogy a sikeres meneküléshez, az újrakezdéshez mekkora támaszt jelentett, amikor a közösség segítségére számíthattak. Az olvasmányos visszaemlékezést a Mayer család – és a régió, a Bácska – fordulatokban gazdag éveiről minden, a német nemzetiségiek, a nemzetiségi kérdés, a Bácska története, illetve a 20. századi emberi sorsok iránt érdeklődő olvasónak jó szívvel tudjuk ajánlani.

Tamás Ágnes